

КЕЗЭЭДЕ ЧҮРЭЭ ОДУГ

(Төмүрү, Эгеи 2—3 кү аралында).
Гавалар Тес уунда баа бар. Уч-
лиште калы өрөөнү чораша эш-
тери сагышка бо-ла кире дүжү
келир. Олар барган черлеринде
та кантты бергелерге таваржы,
та канчаар ажаллап чорлар ирги?
Ол хүн Вера суу кызында
башыга чораша, орай чанып кел-
ген. Даштыга, сокка чоруп-чор-
уп, чыгы бажыга кээрге, магал-
дын канчаар. Уйгулар канттар
чайгаар-ла шимдине берген. Та ка-
лы хире үе эртенге чүе. Вера
хевтерт сирбаш кынып, ошту
чаштап келген. Сактырга, аякты
кижи соктаан шыкка болган. Азы
улаар бергенге ол ирги бе даш
топтап ымынган. Чок, уйгу-дүш-
лаа эвес, аякты бир-де кижини
ылап-ла соктап турган.

Чырымы кысып, аякты
ажыда каапкан. Кирин келген ки-
жинин хевирини болаарга, чүеини
байдалы берге хире.
— Тайгада чурттап турар мал-
чын кижини кайсы божуур деп
барган, ыччанган чор мен.
Вера кезе уду чылаарында
мурнула бүтү-ле херек чүе-ле-
ген болган дораан-на кетине
каапкан, аяк аксында турган
ийи аяктын бирөөнүн чуна каап-
кан. Аяктар даанарынын ая-
жынан олуткан ымынган уй-ба-
лай эртенге шимдине уавайн
соонза чыгып калган.
— Дүргөн-не, аяк, дүргөн-не.
Аяктар-даа канчаан херек чок,
чаа кымчылап олутура—деп,
алгырып чугаалаан үн дымчалып

чораша.
Чедип келген, Вера донган хол-
дун ууш чыгыпшыган, дораан-
на эрте чүе-ле аяк арак бажып-
кан.
— Магалын ая! Эмчи чедип
келиди. Ам кайын аякыра!—деп,
божуур кижини чанынган олуткан
улушун кенди орунга чугааан
ол болган.
Баш-ла минута эртенге чаа
кижи төртүнгөн. Чаш уругуш
алгырып дымчалган таалаангыч
аякта-биле дөмөй сагынырган.
Аяктар кырына тургузуп каан
керосин лампазы бүдүртүп чырып
турган. Огте олуткан чамдык улу-
с төртүнгөн уругуш донган ха-
маарыштыр чугаа эгелей берген.
Вера божуур кижини чанынган
ыраайн, оон судалын, чүеини

согушкунун тузук чок хайгаарып,
чугаангыч чүе-ле ужу кымын дым-
чал олуткан. Болганчак-ла ша-
гычте көр. Чоомдуг чор, уруг
сырттын чаларай бээр хире үе де-
ме эрте берген, ол хиреинде ая-
лаа сураг. Минутаалар эртенге ту-
зу-ла дүрөөнүн сеткичке улам-
ла ханылап бар чыккан. База
алган үе эртенге. Ам-лаа чок. Ве-
ранын чанынган чыгган чаа бо-
жаан иенин човуурган үнү улам-
ла бичелеп, хан аягыныкынын
база эгелей берген.
Минуттар таварылганда чүе-
чанын Вера билди. Уруг сыр-
тын чүе-ле чалар апар. Учли-
ште ыччанга өрөөнү каан. А хер-
ек кырында ол каан-лаа ыныгы
чалалга кылып көргөн. Канча-
ры? Долганды көргөн. Огте
улуштарын караа, чаныгы ына-
нын сенде даш шыкка, оон бо-
дуче уткуй көр мындыг болган.

Баш иштинде божуур шугуран-
биле дөмөй дойду-ла турган.
Өскөртөн кайын-лаа дүш ма-
наар хырк чок. Черин чөйрөнүн
малтын өнгө, дүш каа чүе-ле
тор чедип келир боор. Бот эрте
дөре хөдөгөн эки, оон башка
багай чүе-ле болуп таалаа. Эмчи
лампын чаныгыч эжелдирип ал-
ган, халанын чөйрөнүн даш
берген...
Хүн даглар бажындан хереп
унуп келген. Веранын ол эртен
бир дугаар хулуштурган ол. Чү-
нү эр эми малтын өрөөнүнүн
орта чугаалаар сөс бөзүн тып ча-
лап олуткан.
— Ам ажырбас эвесе. Чүе-
ла баштайгы үеде эки камнаар хер-
ек—дөш, Вера ажылчын дүшүн
доошуп каан, ажылчын хүнүн
уламчылаары-биле аяктайган.
Суурже халкан.
Чыдар эртин-ле турар. Ве-
ранын баштай хулаан алган уруг-
лары ам школа өрөөнү көрүн-
кен. Ол боту база не апарган.
Шекээржилер ону «Вера Шави-
ровна бистин эмчиси» деп алаар-
лар. Ам аяа кижилер чүе-ле э-
мчи дугаа алыр даш эвес. Калы
Советтин дугаа-биле ажыл-
херек дугаа чугаалажыр, арга
сүмө алыр даш база бо-ла көр.
Чамдык кижилерини ажылы чо-
гуу шагында эгелеш, чогуу ша-
гында төвө бээр. А калы чөйрө
эмчилерини мындыг эвес. Олар ту-
се уду-лаа чыдырда, чүе-ле олту-
чылдар: аякты соктаары билек,
уйгу-дышты уткаш, орукче чоруп
олутулар.
Чурута: В. Ш. Монгуш
Автордук фотоу.

Республиканын наймыралынын
чөө талакы кезинде Суворов ку-
дучуу Хербс загаларга согуна-
лып унуп каан. Ол кудучуун эге-
нинде № 8 бичеке бажыл бар.
Мында хүн бүрүе улу божом со-
лун ажылдар хайныгып, мынаар улу,
биче кижилер ол-бо чүктен дашы-
ты көчүтүп шугуш кеп турар. Бо
хаймын бажынында элери—чакы-
чагай, эзелек эвелек анык херо-
жонер мада келген аалчыларын
четикпей манап тур-
ганзыг.

— Кай, мен бе, дарга? «Чоник
дугаа» даш эвес, мен-не шылаас
мен—дөш, Мария мынаан. Мынча-
ла-лаа Бир-Хем районун Туранин
район библиотеканын эргелекчи
А. П. Петрова. Мария-биле чугаала-
шкан, аяа библиотеканын ажылы
тамыштыр турган, кыстын согуу-
лары кысып унудурун.
Мария Чөйрөнүн библиотеканын
хулаан алган, аяа бир чыл ажыл-
даан. Төрөөн сурунуу улу, биче

лун ажылдарын чорудуп турар. Бо
аларын оларга холбаштыр унуду-
гуп турар аяа-буру темаларын
дом делгелерин болган стенин-
лери моон көрүп болур. Библиотек-
анын бараан болуп турар районда
хөй-хөй бүдүрүлгө, школа, өрөөн-
дөргө бар. Библиотеканын ол чер-
лери хараада туруп, массалык
ажылдарын шугу-ла ол черлерге ба-
рып арттырып турар.
Мария Мартсай аяк-иштин ал-

дыкы-биле сумелеп болур апар.
Оон ынай библиотеканын ажылыга ме-
тежилдин хүн бүрүе бөлүдери онза
чугула деп болар мен. Октябрьдин
50 чыл болган алдарыг онга ба-
раалда бистин библиотеканын кы-
лыр даш ажылдары-ла хөй. Ном-
чуктары-лаа көрүлүп турар.
Чамдык библиотеканы шугу-ла
паштай берилер.
— Библиотеканын болуру база-
ла алдарыг чалгай аяк, база-ла баш-
кы ажылдыр—деп каан. Чөйрө-
нүн уруу Мария Мартсай номчук-
лары номнарын баа-ла демделеп
бере берди.
Л. ЧАДАМБА.

Бөгүн Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

КУЛЬТУРА-ЧЫРЫДЫШКЫН АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ

Бир эвес номчула, аялыгы ном-
чутуур даш кижини болар.
Тон уштуу чөйрө мында—деп,
чугаалагылар.
Он талакы өрөөндө хөй-ле бек
улуларда дөргө унудурун ном-
нарын алаарга болган оон бетинде
бичеке стол баарында кижини-ле хөй.
Бичин-бичин пайкек халыкка чы-
гар тургузуп каан стол артында биче-
кек сынып, эрсе шоваа канттар-
дыр уруг кижилерге база-ла эзелек
эвелек-биле.

— Силерин дымнап тур мен. Ном-
чутуу баштайган бе, ам калыг ном
херек—деп, сүт-сүт деп айтырылган,
номчутуун формуларын мерген-
биле демделген, оларын херектен
номнарын дораан-на тып эжелди-
леш, тус-тус кижилерге берилген
турар.
Бо ким деп болар силер?
Былалды Н. К. Круская аттыг
библиотеканын база бир мерге-
жилдин анык библиотеканы Мария
Ивановна Мартсай-дыр. Ол мада чү-
ле бир чыл ажылдап турар. Мынча-
ла-лаа номчутууларын мынакы-
лында болган хулушканында шалга
бүргөдө берген.

Мария бичикчинден-ле номга ына-
кып, акылар, утулаларын номчут
өргөтүп алган, ол-ла төрөн Чөйрө-
нүн 7-ти классты доокан дораан
Былалды № 2 школада өргөтүп
агелеш, 10-ту классты доокан.
Чөйрөнүн шөлөөн чаа бөргө, калы
Совет дарга турган.
— Библиотеканын ажылдап көрөс
сен бе, Мария?—деп сумелеш.

Дидими-биле сумелеп болур апар.
Оон ынай библиотеканын ажылыга ме-
тежилдин хүн бүрүе бөлүдери онза
чугула деп болар мен. Октябрьдин
50 чыл болган алдарыг онга ба-
раалда бистин библиотеканын кы-
лыр даш ажылдары-ла хөй. Ном-
чуктары-лаа көрүлүп турар.
Чамдык библиотеканы шугу-ла
паштай берилер.
— Библиотеканын болуру база-
ла алдарыг чалгай аяк, база-ла баш-
кы ажылдыр—деп каан. Чөйрө-
нүн уруу Мария Мартсай номчук-
лары номнарын баа-ла демделеп
бере берди.
Л. ЧАДАМБА.

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

КУЛЬТУРА-ЧЫРЫДЫШКЫН АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

ЧУРУКА: М. И. Мартсай-биле библиотеканын эргелекчи А. П. Петрова.
В. РАЧОВСКИЙНИН фотоу.

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

КОДУР ААРЫ

Она хевирин саргылары мырговда
кижи кодурайт бээр. Ындыг коду-
р бир кижини еске кыжыга дашып болур,
мына-лаа дүшө амыттарга дашы-
лат. Дүшө амыттарын кодуу аарым кижини
баа аялыгы эвес. Кодуу аарылар
биле бичин уруглар ойналаа, ол аары
олаары шимдине берип болур. Чамдык
таарылаа моорайларын бичин уруглар-
ын мыргов черлерин шимдине берип болур,
мынча ол моорай-биле ойнайып баарга,
кодуулавай-даа баар-ла. Кодуу саргылары
таарымчалык байдаларга олу көвүдөрүн
бичиктир. Кеш мырвар болган оон даш-
тыга чоруп саргылар чугурагаларын даш-
тыг амыттарын дүктөргө торуп каан-
тарлар.
Кодуу саргылары көчүтүп дүргөн-биле
ош кодуур. Кыс саргылар кешти ол
мырварык, аяа чугурагаларын торуп
каантар. Олар көчүтүп харады. Аары кы-
жылар уду чыдырда, оларын кешти ол
мырвар каантарлар, мынча кеш аякык кижини.
Аары кешти кештиге кыжыг кыжыг
шымдыктер, чараалачак ирпирер тып-
тып келгенде, ош дүрбөлгө кодуулар
тыптып, ирпиректе ошолонгарып апар.
Чамдык кешти кижини сүзүп эжема-
га чедирер. Кодуу хөй уругуш-лаа хол-
дар чүстөргөн, салаалар аразыга, ку-
лакка, буттарга тыптыр, улу улушун ар-
нын шоолу кодуулаа. Кодуу шимди-
ктер бичин уругларын тавалгаларына,
а эми эмер чаш уругларын арынга не-
терер.
Кодуу кижини-биле кады удуу, оон ар-

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар

Кызыл хоорайны, культура-чырыдышкын
ажылдакчыларынын конференциязы аяктынар